

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา Community Participation In Buddhist-Based Educational Management

สมบัติ รัตน์ศรี^๑

บทคัดย่อ

หลักธรรมที่เรียกว่า อปริหานิยธรรม ๗ คือ ธรรมะเพื่อป้องกันความเสื่อมและนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดย ๒ ข้อ ใน ๗ ข้อก็คือ การหมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์พร้อมเพรียงกันประชุมเล็กประชุมและทำกิจกรรมที่พึงกระทำแน่นอนว่าถ้าไม่รวมตัวกันก็จะมีพลังแต่ต้องรวมตัวกันเป็นสังคมด้วยคือร่วมกันคิดร่วมกันทำติดอาวุธทางปัญญาและใช้สันติวิธี จากการผลักดันของรัฐธรรมนุญส่งผลให้เกิดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งตามพระราชบัญญัตินั้นได้เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของสังคมสามารถจัดการศึกษาได้ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคลครอบครัวชุมชนองค์กรชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอกชนองค์กรเอกชนองค์กรวิชาชีพสถาบันศาสนาสถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรมมีการแสวงหาความรู้ข้อมูลข่าวสารและรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆเพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการรวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชนให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมของชุมชน, การจัดการศึกษา.

Abstract

Aparihaniya Dhamma is to prevent deterioration and lead to prosperity. To hold regular meetings and to meet together in harmony, disperse in harmony and do the business and duties of the Order in harmony are powerful. According to the National Education Act B.E. 2542, all sectors of society; individuals, families, communities, organizations, communities, local governments, private organizations, professional organizations, religious organizations and other social institutions, have the rights in managing education. This system can strengthen the community by community learning process to let community in study, management and training in accordance with the need of community. By this way, the community learning process can be improved effectively.

Keywords: Community Participation, Educational Management

^๑หลักสูตรพุทธศาสตร์คุณวิปัสสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บทนำ

การมีส่วนร่วมปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๔๕ อันระบุว่าในการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา(มาตรา ๘) และในกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ และการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันทางสังคมอื่น และการที่จะทำใ้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการศึกษาได้นั้น จำเป็นจะต้องมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับการศึกษาก่อนกล่าวคือ ต้องให้ประชาชนมีความพร้อมในการเข้ามามี ส่วนร่วมก่อน ผู้บริหารสถานศึกษาพระภิกษุบุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงประชาชนทั่วไป ในชุมชนต้องเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรเนื้อหาสาระและเป้าหมายในการจัดการศึกษาให้มีการประชุมชี้แจงให้ทราบถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งศักยภาพและความรู้จากผู้คนที่อยู่นอกรั้วโรงเรียน แต่ที่สำคัญคือ การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ความเข้าใจของโรงเรียนเสียใหม่ ในสิทธิการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาจากทุกภาคส่วน เพื่อโรงเรียนจะเปิดใจกว้างต่อแนวทางที่สร้างสรรค์ยิ่งขึ้น ซึ่งกำลังเป็นแนวโน้มใหญ่ที่เกิดขึ้นในการจัดการศึกษา บทบาท การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองนั้น มิได้ตั้งแต่ในระดับปฏิบัติและระดับนโยบายในระดับปฏิบัติได้แก่ การเป็นครูร่วมสอนที่มีสาระสำคัญมากกว่าการเป็นอาสาสมัครคือการทำผู้ปกครองจะมีส่วนร่วมในการกำหนดบทเรียนและกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับครูในชั้นเรียนของลูก เนื่องจากผู้ปกครองจำนวนไม่น้อยมีประสบการณ์ทั้งทางวิชาการและวิชาชีพ ที่อาจให้ข้อมูลความรู้ ความ

ชำนาญเฉพาะที่มากกว่าตำราเรียน ทั้งนี้ครูร่วมสอนควรจะต้องวางแผนหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การสร้างกิจกรรม หนุนเสริม ไปจนถึงการติดตามประเมินผลร่วมกับครู ควรสร้างความสัมพันธ์เพื่อเกื้อหนุนร่วมมือกันต่อไป (สุชาติดา จักรพิสุทธิ์, ๒๕๔๘: ๔๓)

การที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจะต้องพยายามดึงฝ่ายต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การสร้าง และพัฒนา

นอกจากหลักสูตรการบริหารการเรียนการสอน การจัดกระบวนการเรียนการสอน แล้วการจัดการศึกษาที่จะบรรลุเป้าหมายได้นั้น ต้องอาศัยพลังของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และมีบทบาทในการจัดการศึกษา เพราะปัจจุบันการจัดการศึกษา กระบวนการเรียนการสอน การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนมีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลถึงการจัดการศึกษาในโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จ บรรลุเป้าหมาย ที่ผู้จัดการศึกษารวมทั้งชุมชนได้ตั้งเป้าและกำหนดเกณฑ์เอาไว้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษานั้นเป็นตัวกำหนดทิศทางของการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่สำคัญยิ่ง ทั้งนี้ควรมีหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ หลักอปริหานิยธรรม ๗ เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผน การปรับปรุงและพัฒนา กระบวนการบริหารงานด้านการศึกษาได้อย่างเหมาะสม และนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา เพื่อประกอบการพิจารณาส่งเสริม สนับสนุน และปรับปรุง การดำเนินงานการบริหารด้านการศึกษาในท้องถิ่นและโรงเรียน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่มุ่งเน้นให้ชุมชนมีส่วนในการจัดการศึกษาและพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน ต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ด้านชนบท ด้านสังคมและการเมืองทั้งนี้ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้พยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (Top - down) มาเป็นจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom - up) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ โอคเลย์ (Project Design Implementation and Evaluation, 1987: 125) ได้กล่าวว่า แนวทางจากระดับล่างขึ้นบนนี้เกี่ยวข้องกับอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหาย ในกระบวนการพัฒนา การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้อธิบายและให้ความหมาย ปัจจัยขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน รูปแบบของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัด ทั้งนี้ การที่สมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถมีโอกาสเข้าร่วมดำเนินการและมีอิทธิพลในกิจกรรมและกระบวนการพัฒนา ทั้งยังได้รับผลแห่งการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกันด้วย ทั้งนี้การมีส่วนร่วมสามารถมีได้หลากหลายรูปแบบ โดยครอบคลุมไปถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การให้คำปรึกษา การสร้างกลไกเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม (United Nation, 1981:11)

ในกระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของตนเองในการตัดสินใจใช้ทรัพยากร โดย WHO/UNICEF (1978:15) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการและ

โครงสร้างที่ประชาชนสามารถที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของตน การจัดอันดับความสำคัญของการเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยจุดมุ่งเน้นคือการให้อำนาจการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในทัศนะการพัฒนาชนบทว่าการมีส่วนร่วมจะต้องประกอบด้วยการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับประชาชน ๔ ประการ ได้แก่ ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะทำอะไรด้วยวิธีการอย่างไร ๒) มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรสนับสนุนโครงการ ๓) มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์อันเกิดจากโครงการพัฒนา ๔) มีส่วนร่วมในการประเมินโครงการ (Cohen, John M., & Uphoff, Norman T, 1989: 324-328)

โดยสรุปการมีส่วนร่วม หมายถึง ลักษณะของการเข้าไปกระทำร่วมกันโดยบุคคลที่อยู่เป็นกลุ่มชนทั้งทางด้านนามธรรมคือจิตใจ ความคิด และอารมณ์ ทั้งทางด้านรูปธรรมคือลักษณะของกิจกรรมที่เข้าไปมีผลประโยชน์และการรับผิดชอบร่วมกันของกลุ่มชน หน่วยงานหรือองค์กรใดๆ ก็ตาม ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นปัจจัยส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนให้ไปสู่เป้าหมายของแต่ละองค์กรหรือหน่วยงานใดๆก็ตามให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จตามความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษา

ปัจจัยที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านคุณลักษณะของผู้บริหาร ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ด้าน

ความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาและด้านสภาพแวดล้อมจึงเป็นข้อค้นพบที่ยืนยันว่า คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นผู้แทนจากชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมบริหารจัดการศึกษาจะต้องอาศัยปัจจัยดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น ถ้าต้องการให้คณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานมีส่วนร่วมมากขึ้น ควรพัฒนาปัจจัยด้านคุณลักษณะของผู้บริหารเป็นอันดับแรก ทั้งนี้ ปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๓ ประการ คือ

๑. ปัจจัยของสิ่งจูงใจจากสภาพความเป็นจริงของชาวชนบทจะเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ทั้งในแง่การร่วมแรงร่วมทรัพยากร หรืออื่นๆ นั้น มีเหตุผลอยู่ ๒ ประการ คือ ประการแรก การที่มองเห็นว่าตนจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป ซึ่งถือเป็นเรื่องของ การกระตุ้นให้เกิดมีสิ่งจูงใจ ประการที่สอง การได้รับการบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อนให้เข้าร่วม โดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำซึ่งถือเป็นเรื่องของการก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

๒. ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม แม้ว่าชาวชนบทเป็นจำนวนมากจะเห็นประโยชน์ของการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา แต่ก็ไม่อาจจะเข้าร่วมกิจกรรมได้เนื่องจากไม่เห็นช่องทางของการเข้าร่วมหรือเข้าร่วมแล้วก็ไม่ได้รับผลที่คาดคิดเอาไว้ เนื่องจาก การเข้ามามีส่วนร่วมกันนั้นมิได้มีการจัดรูปแบบการสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ กฎระเบียบแบบแผน และลักษณะการทำงาน เป็นต้น ดังนั้น ปัจจัยพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทาง ในการเข้าร่วม จึงควรมีลักษณะ ดังนี้ ๑) เปิดโอกาสให้ทุกๆ คนมีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยการเข้าร่วมอาจในรูปของการมีตัวแทนหรือเข้าร่วมโดยตรงก็ได้ ๒) ควรมีเวลากำหนดที่ชัดเจน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมจะสามารถกำหนดเงื่อนไข

ของตนเอง ได้ตามสภาพเป็นจริงของตน ๓) กำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอย่างไร

๓. ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม โดยปกติที่ผ่านมาในกิจกรรมหนึ่งๆ แม้ว่าประชาชนจะเห็นด้วย ได้มีโอกาสเข้าร่วม แต่ก็ไม่อาจกำหนดเป้าหมายวิธีการหรือผลประโยชน์ของกิจกรรม แต่จะขึ้นอยู่กับ การกำหนดและการจัดสรรของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งไม่ อาจก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (สุเมธ ทราญแก้ว, ๒๕๓๖: ๒๐)

ขอบข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ขอบข่ายของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาไว้เป็นด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ด้านการวางแผน (Planning) หน่วยงานทางการบริหารศึกษาต่างๆ ได้ให้ความหมายของการวางแผนไว้ว่า เป็นการพิจารณาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล โดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการในการกำหนดสิ่งที่จะปฏิบัติในอนาคต เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ โดยการวางแผน หมายถึงการจัดทำแผน การจัดทำเอกสารแผน และผลผลิตที่สำคัญของการวางแผน ได้แก่ แผนงาน หรือโครงการ แต่สิ่งที่สำคัญคือ กระบวนการในการจัดทำแผน และการค้นหากลยุทธ์ หรือวิธีการทำงานที่เหมาะสมมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นในโครงการและกิจกรรมตามลำดับขั้นต่างๆ โดยในระบบการศึกษาจะมีรูปแบบของการวางแผนวิธีเชิงระบบ ๘ ขั้น (อุทัย บุญประเสริฐ, ๒๕๓๘: ๘) ดังนี้ ๑) การกำหนดปัญหาและความต้องการของชุมชน โรงเรียน นักเรียน ตลอดจนแผนการแก้ปัญหาและการพัฒนา ๒) กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการแก้ปัญหาและการบรรลุความต้องการ ๓)

กำหนดวัตถุประสงค์ในรูปของพฤติกรรมหรือสิ่ง
ที่สามารถวัดได้ ๔) กำหนดโครงการและ
วิธีดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ ๕) กำหนด
ทางเลือกในการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ
๖) วิเคราะห์ทางเลือกจากความเป็นไปได้และ
ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการตามทางเลือก ๗)
เลือกทางเลือกที่เห็นว่าเหมาะสมที่สุดหรือดีที่สุด
๘) กำหนดงบประมาณและวงเงินสำหรับ
ดำเนินการตามโครงการ สรุปได้ว่า การวางแผน
คือ กระบวนการของการพิจารณาตัดสินใจ
ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร อย่างไร มีการเลือก
วัตถุประสงค์ นโยบาย โครงการ และวิธีปฏิบัติ
เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้นอย่างไร

**๒. ด้านการแสวงหาทรัพยากร
(Allocation)** การแสวงหาทรัพยากร
ความหมายรวมทั้งการจัดหา และการจัดสรร
ทรัพยากรที่กำหนดไว้ในแผนงานและทรัพยากร
(Recourse) ในที่นี้หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์และ
เงินหรืองบประมาณ สำหรับการจัดการศึกษา
ของโรงเรียนให้ได้ตามแผนงาน โครงการที่
กำหนดจากความหมายขอขยาย ดังกล่าว สรุป
ได้ว่า การมีส่วนร่วมในการแสวงหาทรัพยากร
หมายถึง การเข้าไปร่วมดำเนินการ ช่วยเหลือ
จัดหา หรือสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์หรือเงิน
ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานตามแผนงาน
โครงการกิจกรรมของโรงเรียนในท้องถิ่น ในที่นี้
ต้องมีการระดมทรัพยากรส่วนใหญ่เป็น
ทรัพยากร ที่จัดหา จัดซื้อ หรือจัดจ้างจากเงิน
งบประมาณของแผ่นดิน ทรัพยากรจากแหล่งอื่น
มีน้อยมาก ทำให้ เกิดปัญหาในการระดม
ทรัพยากรที่ต้องพึ่งพางบประมาณของรัฐ โดย
ไม่ได้นำทรัพยากรจากแหล่ง อื่นมาใช้เท่าที่ควร
ทั้งนี้เพราะรัฐมีบทบาทในการเป็นผู้จัดการศึกษา
เป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้รัฐจึง ควรเปลี่ยน
บทบาทมาเป็นผู้ส่งเสริมและให้การสนับสนุนให้
ฝ่ายอื่นๆ เช่น เอกชน ชุมชน สถานประกอบการ

ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อระดม
เงินทุนและทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ให้
มากขึ้น การแสวงหาทรัพยากรของโรงเรียนส่วน
ใหญ่จะพบปัญหาเรื่องการนำทรัพยากรไปใช้
และความไม่เข้าใจของชุมชนในนโยบายของ
โรงเรียน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,
๒๕๒๘: ๗๓๐) ดังนี้ ๑) ปัญหาการใช้ทรัพยากร
และความไม่เข้าใจของชุมชนในแนวนโยบายหรือ
ระเบียบข้อบังคับของโรงเรียน ๒) ปัญหาเรื่องขีด
ความสามารถของทรัพยากร กล่าวคือวิทยากรมี
พื้นฐานความรู้ไม่สูงนัก ทำให้จำกัดในการ
ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่แก่นักเรียนได้ผลไม่ตรง
ตามที่โรงเรียนต้องการ ๓) ปัญหาเรื่องความไม่
เข้าใจในความต้องการของโรงเรียน เป็นความไม่
เข้าใจของเจ้าของสถานประกอบการที่มีต่อ
นักเรียนที่ออกฝึกงาน ทำให้ความร่วมมือต่างๆ
ลดน้อยลง ๔) ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจของชุมชน
การขอความร่วมมือที่เป็นวัสดุหรือเงินทำให้เกิด
ความเดือดร้อน โรงเรียนมักขาดการสนับสนุนใน
ส่วนนี้ ๕) ปัญหาคุณสมบัติของผู้บริหารโรงเรียน
ชุมชนมีความไว้วางใจในตัวผู้บริหารมากน้อย
เพียงใดในการนำทรัพยากรที่ตนมอบให้ไปใช้
อย่างถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์

ดังนั้น ปัญหาในการดำเนินงานของ
โรงเรียน จึงต้องระลึกเสมอว่าเป็นการรบกวน
หรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชุมชนมากน้อย
หรือไม่ อย่างไร ซึ่งโดยหลักการแล้วโรงเรียน
ประถมศึกษาซึ่งถือว่าเป็นหน่วยงานของทาง
ราชการและจัดตั้งขึ้น เพื่อให้บริหารทาง
การศึกษาแก่ชุมชนน่าจะดำเนินงาน โดย
งบประมาณของทางราชการทั้งหมด แต่ในทาง
ปฏิบัติจริงๆ แล้วโรงเรียนไม่สามารถทำอย่างนั้น
ได้ ทั้งนี้จากเหตุผลและความจำเป็นหลาย
ประการ คือ ๑) ความจำกัดของงบประมาณ
เนื่องจากโรงเรียนประถมศึกษาที่มีจำนวนมากการ
จัดตั้งและจัดสรรงบประมาณให้ตามความ

ต้องการของโรงเรียนทุกอย่างจึงทำได้ยากงบประมาณส่วนใหญ่จัดให้ตามความจำเป็นเท่านั้น ทางโรงเรียนจึงจำเป็นต้องหาทรัพยากรบางส่วนจากชุมชน มาช่วยในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียน ๒) ความสมบูรณ์ของทรัพยากรในชุมชนชุมชนส่วนใหญ่จะมีทรัพยากรอยู่หลายประเภทและทรัพยากรบางอย่างไม่สามารถหาได้จากภายในโรงเรียนหรือจัดหามาได้ด้วยเงินงบประมาณ ของทางราชการ เช่น สถานประกอบอาชีพภายในชุมชนหรือทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ เช่น แม่น้ำ น้ำตกซึ่งสิ่งเหล่านี้ โรงเรียนสามารถใช้ให้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี ๓) เพื่อผลในแง่ของจิตวิทยา การที่โรงเรียนได้เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามาช่วยเหลือโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ นั้น เท่ากับเป็นแนวทางสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นชุมชนจะรู้สึกว่าเป็นโรงเรียนเป็นของตนและพร้อมที่จะช่วยเหลือ ป้อนกัน สนับสนุน โรงเรียนเมื่อถึงเวลาจำเป็น

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษากับหลักพระพุทธศาสนา

ความคิดเห็นเกี่ยวกับหลัก อปปริหานิยธรรม ๗ ว่า เป็นหลักธรรมอันนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคม คือ เป็นหลักธรรมแห่งการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในด้านการบริหารงาน เพราะเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของพระภิกษุอย่างแท้จริง ทั้งยังเอื้อประโยชน์ต่อบุคคลรอบข้าง ด้วยหลักธรรมนี้จะสามารถนำไปสู่วิถีทางแห่งการแก้ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในวงการคณะสงฆ์ซึ่งเป็นไปเพื่อความรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาและยังเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่มีการ

กล่าวถึงการเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับหมู่ชน เป็นพุทธวิธีการบริหาร ซึ่งเป็นแนวทางที่ดีที่ควรนำมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลที่ดีแก่หน่วยงาน โดยหลักอปริหานิยธรรม ๗ ของกษัตริย์วัชชี หรือ วัชชีอปริหานิยธรรม ๗ คือธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง ประกอบด้วย ๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำข้อนี้แปลอีกอย่างหนึ่งว่า : พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้(ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม ๔) ทานเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้นเห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง ๕) บรรดากุลสตรีกุลกุมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรืออวดคร่ำครวญใจ ๖) เคารพสักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่าง ๆ) ของวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำจัดให้ความอารักขาคุ้มครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ๗) ตั้งใจว่าขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มาพึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก (ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๘/๘๖)

ทั้งนี้ หลักอปริหานิยธรรมไว้ว่า ข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒ พูดถึงการประชุมของคนที่อยู่เป็นหมวดหมู่กัน จำเป็นจะต้องมีการประชุมปรึกษาในกิจการงานและกระทำการกิจกรรมต่าง ๆ ตามหน้าที่ การประชุมจึงต้องมีบ่อยๆ เพื่อให้สามารถติดตามศึกษาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ได้ทันช่วงที่ ในการเข้าร่วมประชุม นั้น ต้องพร้อมเพรียงกันประชุม เพราะกรรมในพระพุทธศาสนา ที่ถือว่าถูกต้อง จะต้องพร้อมเพรียงกันกระทำ ไม่ใช่ต่างคนต่างทำหรือว่าคนหนึ่งทำ คนหนึ่งไม่เห็นด้วย และเมื่อประชุมไปแล้วก็ต้องอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ใช่จะลุกไปกลางคันก็ลุกไป แต่จะต้องประชุมกันจนตลอดไป นอกจากเกิดเหตุสุดวิสัยขึ้นมาจริงๆ จึงออกไปตามมติของสงฆ์ได้ แต่จะต้องยอมรับมติต่างๆ ซึ่งสงฆ์ได้ลงไปในขณะที่เราไม่อยู่ในที่ประชุม กิจการอันใดที่เป็นภาระของหมู่คณะ ไม่ว่าจะภายในบ้านหรือว่าภายในวัด หรือว่าภายในสังคม ตลอดถึงประเทศชาติก็ตามจะต้องพร้อมเพรียงกันปฏิบัติภารกิจเหล่านั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และพร้อมเพรียงกันทำงานอันเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของหมู่คณะนั้นๆ ไม่ให้มีความบกพร่อง

หลักกติกุขุปริหานิยธรรมในข้อ ๓ นี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงหลักการประพฤติปฏิบัติพระพุทธศาสนา ก็คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งและคำสอนของพระองค์ ดังนั้น เรื่องอะไรที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ ก็ถือประพฤติปฏิบัติไปตามนั้น ไม่มีการบัญญัติเพิ่มเติม ไม่มีการแก้ไขสิ่งที่ทรงบัญญัติไว้ ทรงบัญญัติไว้ว่าอย่างไร ก็ต้องยึดถือประพฤติปฏิบัติไปอย่างนั้น ถ้าหากว่าไม่พอใจหรือไม่อาจปฏิบัติได้ ก็สึกออกไปเป็นฆราวาส ไม่ใช่จะมาแก้ไขตัดแปลงพระธรรมวินัย เพื่อให้ตนปฏิบัติได้โดยไม่ยอมรับนับถือหลักที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สักขาบทางอย่างถึงแม้ว่าในยุคในสมัยนี้ได้มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปมากก็ตาม แต่ก็ต้องยึดถือประพฤติปฏิบัติไปตามนั้น

หลักกติกุขุปริหานิยธรรมในข้อที่ ๔ อีกว่า ในหมู่ในคณะที่อยู่ร่วมกัน มีผู้หลักผู้ใหญ่ที่ลดหลั่นกันลงมาจำเป็นจะต้องให้ความเคารพนับ

ถือต่อท่านที่เป็นใหญ่ในที่นั้น เช่น ภายในวัดก็ให้ความเคารพนับถือต่อเจ้าอาวาสและพระเถระผู้ใหญ่ที่เหนือตนขึ้นไป ข้อความที่ท่านแนะนำสั่งสอนแม้จะมีการดูดำดูดีไปบ้างแต่ถือว่าเป็นคำสอนที่เกิดขึ้นโดยเจตนาดี ผู้ที่อยู่ในสำนักของท่านจะต้องเชื่อถือและปฏิบัติตาม

หลักกติกุขุปริหานิยธรรมข้อ ๕ นี้ เกี่ยวกับการควบคุมอารมณ์ คนเรานั้นเหมือนกับนกที่ตายเพราะเหยื่อ หรือปลาที่ตายเพราะเหยื่อ คนก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน คือถ้าปล่อยให้ความอยากได้อย่างนั้น อย่างนี้ อย่างโน้นครอบงำใจแล้วโอกาสหนึ่งก็เป็นอันตราย เพราะความอยากเหล่านั้นการพยายามควบคุมจิตใจไม่ให้ทำอะไรไปตามอำนาจของความอยากทุกอย่างจึงเป็นทางเจริญของบุคคลเหล่านั้น

หลักกติกุขุปริหานิยธรรมข้อ ๖ เรื่องของเสนาสนะที่อยู่อาศัย ทรงสอนให้หาเสนาสนะที่เป็นปัจจัยโน้มน้อมไปเพื่อหาความสงบ โดยเน้นไปที่เสนาสนะป่า ซึ่งห่างจากเสียงรบกวน ไม่มีเสียงอึกทึกครึกโครม ซึ่งเป็นอันตรายต่อการทำความสงบ แต่ว่าในชั้นของการปฏิบัติ นั้น เราจะอยู่ที่ไหนก็ตาม ถ้าหากว่ามีเสียงรบกวนมาก ก็อย่าไปใส่ใจ สนใจต่อเสียงรบกวนเหล่านั้นให้มากกว่า ก็จะทำความตั้งใจให้เกิดความสงบได้

หลักกติกุขุปริหานิยธรรมข้อ ๗ สุดท้ายถือว่าเป็นหลักสำคัญของคนที่อยู่ร่วมกันวัดหรือศาสนสถานในทางศาสนานั้นถือว่าเป็นคุณสมบัติกลางของพระศาสนา พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่บวชมาถูกต้องตามพระธรรมวินัย มีศีล มีความคิดเห็นตรงต่อหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจึงมีสิทธิที่จะเข้าอยู่ในอารามนั้นในวัดนั้น ดังนั้น ใครจะอยู่ในวัดใดก็ตามก็ต้องสร้างความรู้สึกร่วมที่จะพบเห็นเพื่อนภิกษุสามเณร ที่ยังไม่ได้อยู่ในวัดของเรา ก็ขอให้มาที่มาแล้ว ก็ขอให้อยู่เป็นซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของ

กา รสร้างความรู้สึกรู้สึกทั้งนั้น แม้จะไม่ลงมือ
ประพฤติปฏิบัติ คือไม่ลงมือช่วยเหลือเกื้อกูล
อะไรก็ตาม แต่เป็นการแสดงออกถึงความไม่เห็น
แก่ตัว ความไม่หวังที่อยู่ ความไม่อิจฉาริษยาคน
อื่นซึ่งแต่ละอย่างนั้นไม่ใช่เป็นเรื่องที่ทำได้ง่ายนัก
สุข (พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), ๒๕๔๔:
๑๐๖ - ๑๐๙)

บทสรุป

หลักธรรมที่เรียกว่า อปริหานิยธรรม
๗ คือธรรมะเพื่อป้องกันความเสื่อม และนำไปสู่
ความเจริญรุ่งเรือง โดย ๒ ข้อใน ๗ ข้อก็คือ การ
หมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกัน
ประชุมเล็กประชุม และทำกิจกรรมที่พึงกระทำ
แน่นอนว่าถ้าไม่รวมตัวกันก็จะไม่มีพลัง แต่ต้อง
รวมตัวกันเป็นสังคมด้วย คือร่วมกันคิด ร่วมกัน
ทำ ติดตามหาทางปัญญา และใช้สันติวิธี"จากการ
ผลักดัน ของ รั ฐ ฐ ธรรม นู ญ ส่ง ผล ให้ เกิด
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. ๒๕๔๒
ซึ่งตามพระราชบัญญัติ นั้นได้เปิดโอกาสให้ทุก
ภาคส่วนของสังคมสามารถจัดการศึกษาได้ (All
for Education) ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล
ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชนองค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กร
วิชาชีพ สถาบันศาสนาสถานประกอบการ และ
สถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน
โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้
ชุมชนมี การจัดการศึกษาอบรมมีการแสวงหา
ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรร ภูมิ
ปัญญาและวิทยาการต่างๆเพื่อพัฒนาชุมชนให้
สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ
รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์การพัฒนา ระหว่างชุมชนให้
สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มี
ประสิทธิภาพ

การให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัด
การศึกษา และในกระบวนการจัดการศึกษาให้
ยึดหลักการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มา
ใช้และการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว
ชุมชน องค์กรชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบัน
ศาสนา สถานประกอบการและสถาบันทางสังคม
อื่นและการที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม
ทางการศึกษาได้นั้นจำเป็นจะต้องมีพื้น
ฐานความรู้เกี่ยวกับการศึกษาก่อน กล่าวคือต้อง
ให้ประชาชนมีความพร้อมในการเข้ามามี ส่วน
ร่วมก่อนผู้บริหารสถานศึกษา พระภิกษุบุคลากร
ในองค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงประชาชน
ทั่วไปในชุมชนต้องเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรเนื้อหา
สาระและเป้าหมายในการจัดการศึกษาให้มีการ
ประชุมชี้แจงให้ทราบถึงประโยชน์ของการมีส่วน
ร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งศักยภาพและความรู้จาก
ผู้คนที่อยู่นอกรั้วโรงเรียน แต่ที่สำคัญคือการ
ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนคติความเข้าใจของ
โรงเรียนเสียใหม่ในสิทธิการมีส่วนร่วมจัด
การศึกษาจากทุกภาคส่วนเพื่อโรงเรียนจะเปิดใจ
กว้างต่อแนวทางที่สร้างสรรค์ยิ่งขึ้นซึ่งกำลังเป็น
แนวโน้มใหญ่ที่เกิดขึ้นในการจัดการศึกษา
บทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองนั้นมี
ได้ตั้งแต่ในระดับปฏิบัติและระดับนโยบายใน
ระดับปฏิบัติได้แก่การเป็นครูร่วมสอนที่มี
สาระสำคัญมากกว่าการเป็นอาสาสมัครคือการที่
ผู้ปกครองจะมีส่วนร่วมในการกำหนดบทเรียน
และกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับครูในชั้น
เรียนของลูกเนื่องจากผู้ปกครองจำนวนไม่น้อยมี
ประสบการณ์ทั้งทางวิชาการและวิชาชีพที่อาจให้
ข้อมูลความรู้ความชำนาญเฉพาะที่มากกว่า
ตำราเรียนทั้งนี้ครูร่วมสอนควรจะต้องวางแผน
หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนการสร้าง
กิจกรรมหนุนเสริม ไปจนถึงการติดตาม
ประเมินผลร่วมกับครูควรสร้างความสัมพันธ์เพื่อ

เกี่ยวพันร่วมมือกันต่อไปได้ในอนาคตและนอกจากหลักสูตรการบริหารการเรียนการสอน การจัดกระบวนการเรียนการสอน แล้วการจัดการศึกษาที่จะบรรลุเป้าหมายได้นั้นต้องอาศัยพลังของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และมีบทบาทในการจัดการศึกษาเพราะปัจจุบันการจัดการศึกษา กระบวนการเรียนการสอนการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนมีอยู่อย่างจำกัดซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งส่งผลถึงการจัดการศึกษา เอาไว้ซึ่งจะเห็นได้ว่าการที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษานั้นเป็นตัวกำหนดทิศทางของการจัดการศึกษา

ของโรงเรียน ตามสภาพที่เป็นจริง เพื่อที่จะได้วางแผนการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารงานด้านการศึกษได้อย่างเหมาะสมและนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาเพื่อประกอบการพิจารณาส่งเสริมสนับสนุน และปรับปรุงการดำเนินงานการบริหารด้านการศึกษาในท้องถิ่น และโรงเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้อย่างเต็มที่และมุ่งเน้นให้ชุมชนมีส่วนในการจัดการศึกษาและพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนต่อไป

บรรณานุกรม

- พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). **ธรรมปริทรรศน์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา. **เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการโรงเรียนมัธยมศึกษา หน่วยที่ ๑๒**. กรุงเทพฯ : ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ๒๕๒๘.
- สุชาติ จักรพิสูทธิ์. **ปฏิรูปการศึกษาในสังคมไทย ชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา**. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๘.
- สุเมธ ทรายแก้ว. **ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๖.
- อุทัย บุญประเสริฐ. **การวางแผนการศึกษา**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- Cohen, John M., & Uphoff, Norman T. Participation's in Rural Development : Seeking Clarify through Specificity. World Development. (January), 1989.
- Project Design Implementation and Evaluation. **Rural Development Committee Center for International Studies**. Cornell University, 1987.
- United Nation. **Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and National Development**. New York: United Nation, 1981.
- WHO/UNICEF. **Report of the international Conference on Primary Health Care**. New York : N.P. Press,